

KORPORATIV TUZILMALAR PUL OQIMLARINING SHAKLLANISHIGA TA'SIR YETUVCHI OMILLAR

Xurramov Inomjon

Norxujayev Bekzod

Termiz davlat universiteti

Iqtisodiyot fakulteti

Moliya va moliyaviy texnologiyalar yo'nalishi

3-kurs talabalari

Annotatsiya: Korporativ tuzilmalar zamonaviy iqtisodiyotda o'zining murakkabligi, ichki va tashqi muhitga moslashuvchanligi bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Bu tuzilmalarning muammosiz va samarali faoliyati bevosita moliyaviy resurslarning yagonaligi va oqilona boshqarilishi bilan ta'minlanadi. Aynan korporativ kompaniyalarda pul oqimlarining shakllanishini, ularning to'g'ri boshqarilishini ta'minlash, korxonaning doimiy raqobatbardoshligi va barqaror rivojlanishini mustahkamlovchi asosiy omillar hisoblanadi. Shu jihatdan olganda, korporativ tuzilmalarda pul oqimlari bilan bog'liq har bir iqtisodiy jarayon va unga ta'sir ko'rsatuvchi omillar chuqur iqtisodiy tahlil qilinishi lozim bo'ladi.

Kalit so'zlar: Korporativ boshqaruv, moliyaviy oqimlar, investitsiyalar, pul bozori, moliyaviy risklar, korxona iqtisodiyoti, bozor iqtisodiyoti.

Pul oqimlari kompaniyalarning moliyaviy barqarorligiga, investitsion salohiyatiga va umuman butun kompaniya faoliyatining sifat va hajmiga ta'sir ko'rsatadi. Bu omillar tarkibiga korxonaning samaradorligi, boshqaruv siyosati, tashqi iqtisodiy muhit, texnologik yangilanishlar, soliq tartibi, bank-moliyaviy tizim va boshqa sharoitlar kiradi. Pul oqimlarini shakllantirishda korporativ tuzilmalar odatda daromad va xarajatlarning oqilona muvozanatini saqlash, moliyaviy risklarni kamaytirish, sarmoya jalb qilish, ichki resurslardan maksimal darajada foydalanishga intiladi. Mazkur jarayonlarning

har biri alohida o'ziga xos xususiyatlarga ega va ularga ta'sir etuvchi omillar ko'p qirrali bo'ladi [1].

Korporativ kompaniyalarda pul oqimlari avvalo ichki va tashqi omillar asosida tashkil etiladi. Ichki omillar sirasiga korporatsiyaning maxsus strategiyasi, ishlab chiqarish jarayonlari, boshqaruv strukturalarining samaradorligi, resurslardan foydalanish darajasi, innovatsion faoliyat, moliyaviy siyosat kabi jihatlar kiradi. Pul oqimlarining shakllanishida aynan ichki boshqaruv imkoniyatlari va moliyaviy rejalashtirish eng asosiy rol ni o'ynaydi. Korporativ tuzilmalarda strategik rejalashtirish va bu rejani amalga oshirishga doir mexanizmlar puxta ishlab chiqilgan bo'lsa, pul oqimlari barqaror va nazorat ostida bo'lishi kafolatlanadi. Tashqi omillar esa mamlakat ichidagi iqtisodiy muhit, global moliya bozorlaridagi o'zgarishlar, tashqi savdo siyosati, xalqaro investitsion jarayonlar va iqtisodiy qonunchilik kabi masalalarni o'z ichiga oladi. Korporativ tuzilmalarga tashqi omillar ta'siri doimo o'zgarib turadigan omil hisoblanadi; bu omillar sirtqi muhitga qanchalik moslashuvchanlik bo'lsa, korxona moliyaviy oqimlarini shunchalik samarali boshqaradi. Pul oqimlarining shakllanishiga bevosita ta'sir qiluvchi omillar sirasida, eng avvalo, boshqaruv tizimining tuzilishi va samaradorligini tilga olish zarur. Boshqaruv tizimi to'g'ri yo'lga qo'yilgan hollarda, kompaniya ichidagi ishchi kapital oqimi, investitsion mablag'lar harakati va kredit resurslari boshqaruvi ancha samarali bo'ladi. Bunda boshqaruvchilarning malakasi, ularning moliyaviy muammolarni oldindan prognoz qila olish qobiliyati alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki turli korxonalarda, ayniqsa, yirik korporativ tuzilmalarda pul mablag'larining samarali harakatlanishi moliyaviy-iqtisodiy barqarorlikning garovi hisoblanadi [2].

Korxonaning ishlab chiqarish salohiyati ham pul oqimlarining shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Ishlab chiqarish jarayonlarining samaradorligi, mahsulot va xizmatlar hajmining ortishi, xarajatlarni

kamaytirish va foydani ko'paytirish kompaniyaning pul oqimiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Korporativ korxonalarda ishlab chiqarishga doir resurslardan, xususan, asosiy va aylanma kapitaldan oqilona foydalanish, shuningdek, ishlab chiqarish texnologiyasini doimiy takomillashtirib borish pul oqimlarining mustahkam va barqaror shakllanishini ta'minlaydi. Tashqi muhit omillari o'laroq iqtisodiy qonunchilik, soliq siyosati, kredit qoidalari va pul bozori holati ham korporativ kompaniyalarga ta'sir ko'rsatadi. Mamlakatda iqtisodiy barqarorlik ustuvor bo'lsa, soliq yuklamasi o'rtacha va biznes uchun qulay bo'lsa, kompaniya muammosiz ishlaydi, pul oqimlarining shakllanishida qiyinchiliklar kam uchraydi. Pul bozorlari barqaror va kredit olish imkoniyati yuqori bo'lsa, kompaniyalar investitsion loyihalarni amalga oshirishda ortiqcha moliyaviy bosim sezmaydi va bu ham o'z navbatida pul oqimlarining barqaror shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Yirik korporativ tizimlarda moliyaviy boshqaruv strategiyasini shakllantirish va uni amaliyotga tatbiq etishda zamonaviy usullar, jumladan, risklarni boshqarish, moliyaviy monitoring, firma qiymatini baholash va optimallashtirish kabi yondashuvlardan foydalaniladi. Bu yondashuvlar pul oqimlarini boshqarishda yangi imkoniyatlar yaratadi, kompaniya va uning pullariga ta'sir ko'rsatuvchi salbiy omillar oldini olishga yordam beradi. Mazkur jihatlarni korporatsiya faoliyatining har bir bo'limi doirasida hisobga olish lozim bo'ladi, chunki har bir bo'lim o'z daromad va xarajatlariga ega bo'lib, ular orqali butun kompaniya pul oqimiga ta'sir ko'rsatadi [3].

Korporativ kompaniyalarda kadrlar siyosatining ham ahamiyati yuqori. Malakali mutaxassislar va tajribali menejerlarning mavjudligi, ularning zamonaviy texnologiyalar va boshqaruv usullarini chuqur bilishi kompaniya uchun muhim sanaladi. Bunday kadrlar o'z bilim va ko'nikmalari asosida pul oqimlarining samarali boshqarilishiga, zararlarni minimallashtirish va foyda olish imkoniyatlarini kengaytirib borishga yordam beradi. Shu bilan birga, kompaniyaning intizomli va tizimli boshqaruvi iqtisodiy jarayonlarning

muvozanatli va barqaror kechishiga zamin yaratadi. Korxonada investitsion siyosatning to'g'riligi ham pul oqimlari uchun muhim omil hisoblanadi. To'g'ri tanlangan investitsiya yo'nalishlari, investitsiya loyihalarini oqilona boshqarish, risklarni aniq va to'g'ri hisoblash korporativ kompaniyaning moliyaviy salohiyati va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish qobiliyatini oshiradi. Investorlarga kompaniyaning ijobiy moliyaviy ko'rsatkichlari, barqaror pul oqimlari va xavf-xatarlarning yaxshi boshqarilishi sababi bilan ishonch ortadi. Bu esa o'z navbatida, korporatsiyaning pul oqimlarini doimiylik va barqarorlik asosida shakllanishiga zamin yaratadi[4].

Korporativ boshqaruvda o'z vaqtida va sifatli moliyaviy hisobotning mavjudligi pul oqimlarini to'g'ri shakllantirishga yordam beradi. Moliyaviy jarayonlarda shaffoflik va xolislik yuqori bo'lsa, kapitalning harakati, daromad va xarajatlar strukturasi, foyda darajasi doimo nazorat ostida bo'ladi. Bu esa korporativ kompaniya moliyaviy holatining shaffof va ishonchli bo'lishini ta'minlaydi, hamkor va sarmoyadorlarning ishonchini oshiradi. Pul oqimlari shakllanishida hisobga olinishi zarur bo'lgan yana bir muhim omil – innovatsion taraqqiyot va texnologik yangiliklardir. Korporativ tuzilmalar zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish, ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish va raqamlashtirish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirib, pul oqimlarining ko'payishini va barqarorligini ta'minlaydi. Texnologik innovatsiyalar mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini oshirib, yangi bozorlarga kirish imkoniyatini yaratadi, shu bilan birga kapital aylanmasini tezlashtiradi [5].

Bozor sharoitlarining o'zgarishi, mijozlarning ehtiyojlari va talablarining dinamikasi, kompaniya mahsulotlariga raqobatning ortishi kabi holatlar ham kompaniya pul oqimlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bozorda kuchli ishtirok etish va raqobatbardosh mahsulotlar taklif etish, daromadlar hajmini oshiradi, mos ravishda, kompaniyaning pul oqimlari rivojlanadi. Moliyaviy munosabatlar tizimida kredit resurslarining mavjudligi va ularga erishish

osonligi ham muhim. Banklar tomonidan ajratiladigan qarz mablag'lari, kredit liniyalari va moliyaviy institutlar orqali jalb etiladigan resurslar pul oqimlarining samarali shakllanishida asosiy rol o'ynaydi. Agar korporativ tuzilmalar salohiyatli va ishonchli bo'lsa, kredit resurslarini jalb qilish imkoniyati ortadi, buning natijasida investitsion loyihalarni boshlash, ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish yoki yangi bozorga chiqish osonlashadi.

Ichki siyosat va kompaniya madaniyati ham shu jarayonda o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Korxona ichida samarali muvofiqlashtirish, ilmiy-tadqiqot va innovatsion faoliyatga e'tibor, har bir bo'limning o'zaro hamkorligi, jamoaning bir yoqadan bosh chiqarib ishlashi umumiy natijaga, xususan pul oqimlarining izchillik va barqarorligiga zamin yaratadi. Korporativ tuzilmalarda risklarni boshqarish tizimining mavjudligi va uni to'g'ri yo'lga qo'yish ham pul oqimlariga ta'sir ko'rsatadi. Risklarni boshqarish oddiy sug'urta, moliyaviy portfelni diversifikatsiya qilish, zahira fondlari yaratish hamda moliyaviy monitoringni doimiy olib borishni o'z ichiga oladi. Mablag'larning oqilona taqsimlanishi, kutilmagan xatar yoki yo'qotishlar oldini olishda juda muhim omil hisoblanadi [6].

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, korporativ tuzilmalar pul oqimlarining shakllanishiga bir qancha omillar ta'sir ko'rsatadi. Eng muhimlari – kompaniya boshqaruvining samaradorligi, moliyaviy siyosatning to'g'ridan-to'g'ri amalga oshirilishi, investitsion faoliyatning oqilona yuritilishi, tashqi iqtisodiy va moliyaviy muhitga tezda moslashish, ichki resurslardan samarali foydalanish va ichki siyosatning puxta bo'lishidir. Korporativ kompaniyalarda ana shu omillarga alohida e'tibor qaratilib, zamonaviy usullar yordamida pul oqimlari boshqarib borilsa, kompaniyaning iqtisodiy barqarorligi ta'minlanadi, moliyaviy oqimlar doimiy va izchil shakllanadi. Yaxshi tashkil etilgan boshqaruv tizimi, samarali investitsion faoliyat va risklarni boshqarish orqali kompaniyaning daromad salohiyati kengayadi,

xarajatlar nazorat ostida bo'ladi va kompaniya moliyaviy barqarorlikka erishadi. Ana shu asosiy jihatlarni hisobga olib boshqaruv yuritish, zamonaviy biznesda muvaffaqiyat va barqaror rivojlanishga kafolat bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. "O'zbekiston Bozor Iqtisodiyotiga O'tishning O'ziga Xos Yo'li." – Toshkent: O'zbekiston, 1995.
2. Qodirov A.A., Qoraboyev Z.A. "Korporativ boshqaruv: nazariyasi va amaliyoti" – Toshkent: Iqtisodiyot, 2018.
3. Mirzayev M.Ya. "Korxonani moliyaviy boshqarish asoslari." – Toshkent: "IQTISOD-MOLIYA", 2015.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va qarorlari to'plami, 2020–2023 yillar.
5. Toshpulatova U.X., Eshbo'tayev X.Sh. "Investitsion faoliyat va moliyaviy risklarni boshqarish." – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
6. Jo'rayev N.I., Usmonov Q.E. "Pul bozori va moliyaviy institutlar." – Toshkent: TDIU, 2017.
7. Islomov X.K., Xayitov N.T. "Korporativ boshqaruv asoslari." – Toshkent: Iqtisodiyot, 2016.
8. O'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tavsiyasi ostida: "Korxona iqtisodiyoti" darsligi, 2019.